

Tale vaxtaşırı xalqlara öz zəkası ilə işıq saçan müdrikələr bəxş edir. Əlimərdan bəy Topçubaşov da xalqımızın məhz belə bir nadir övladlarındandır...

1920-ci ilin aprelində bolşevik Rusiyası Azərbaycanı zor gücünə işğal etdikdən sonra məmləkətimiz çox faciəli günlərini yaşadı. Demokratik fikrli azadpərvər övladlarımız, mərd mücahidlərimiz güllələndilər. Bəziləri isə əsasən Türkiyəyə, Fransaya, ABŞ-a pənah gətirdilər.

Həmin əsrdə Azərbaycanın yetirdiyi dahi övladlar sırasında xüsusi yer tutan ictimai xadim, görkəmli diplomat, böyük yaradıcı şəxsiyyət Əlimərdan bəy Topçubaşov ilk Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinin qurucularından biri idi.

Əlimərdan bəy Topçubaşov 1863-cü il mayın 4-də Tiflisdə anadan olub, buradakı gimnaziya oxuyub. Sonra Sankt-Peterburq İmperator Universitetində təhsil alıb və oranın hüquq fakültəsini bitirib. 1894-cü ildə Bakıya köçən Əlimərdan bəy burada da məhkəmə orqanlarında çalışır. Həsən bəy Zərdabının qızı Pəri xanımla ailə qurur.

1897-ci ildə "Kaspi" qəzetində redaktor-naşir kimi işə başlamaqla Əlimərdan bəy həm də fəal siyasi fəaliyyətə qoşulur. Hacı Zeynalabdin Tağıyevə məxsus, rusca nəşr olunan bu qəzet yeni, bacarıqlı və vətənpərvər rəhbərinin sayəsində tezliklə öz ətrafına Azərbaycan ziyalılarının qaymağını yığmağa müvəffəq olur. 1905-ci ildə isə Əlimərdan bəy, Əli bəy Hüseynzadə və Əhməd bəy Ağaoğlu ilə birlikdə azərbaycanca "Həyat" qəzetini təsis edir. Beləliklə, "Kaspi" - "Həyat" tandem milli düşüncənin təşəkkülündə əhəmiyyətli rol oynamağa başlayır.

1906-cı ilin mayında Birinci Dövlət Dumasının deputatı seçilən Ə.Topçubaşov orada müsəlman fraksiyasına başçılıq edir, eyni zamanda, Y.Akçura ilə birgə "Muxtariyyət tərəfdarları" duma qrupunun həmsədri olur. Həmin ilin iyulunda Duma buraxıldıqdan sonra o, digər tərəqqipərvər deputatlarla

İctimai xadim, görkəmli diplomat

*Əlimərdan bəy
Topçubaşovun
anadan
olmasından
160 il keçir*

birgə monarxiyanın irticaçı idarəetmə üsulunu ifşa edən "Vıborq bəyannaməsi"ni imzaladığına görə üç ay müddətinə həbs edilir.

O, 1916-cı ildə Tiflisdə keçirilən Qafqaz xalqları qurultayında iştirak edir. Burada ilk dəfə onun tərəfindən Qafqaz Konfederasiyası ideyası səsləndirilir. 1917-ci ilin sonunda "10 nömrəli seçki siyahısı üzrə" Gəncə Dairəsindən Ümumrusiya Məclisi-Müəssisənin deputatı seçilən Ə.Topçubaşov 1918-ci il may ayının 28-də Azərbaycanın müstəqilliyi elan edildikdən sonra, avqustun 20-də gənc respublikanın səlahiyyətli naziri və fəvqəladə nümayəndəsi təyin olunur. Oktyabrın 6-da o, həm də Azərbaycan Cümhuriyyətinin Xarici İşlər naziri vəzifəsinə təyin edilir.

1918-ci il dekabr ayının 7-də Azərbaycan Parlamentinin sədri seçildikdən sonra dekabrın 28-də Paris Sülh Konfransında iştirak edir. O, əksər xarici

ölkələrin liderləri və nümayəndələrində yenice qurulan Azərbaycan dövləti haqda təsəvvür yaradır, başqa sözlə desək, Azərbaycanın obrazı onun rəhbəri və baş diplomatının siması ilə tanınır. Çox böyük çətinliklərdən sonra, 1920-ci il yanvarın 11-də Paris Sülh Konfransında dünyanın aparıcı ölkələri Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini tanıyırlar. Bununla da Azərbaycan dövlətçiliyi beynəlxalq səviyyədə öz təsdiqini tapır. Bu işdə Parlamentin sədri Ə.Topçubaşovun əməyi xüsusi qeyd edilməlidir.

Beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın maraqlarını müdafiə edən çevrələrin - Azərbaycanpərəst lobbının yaradılması istiqamətində ilk səy göstərmək şərfi də Əlimərdan bəyə məxsusdur.

Azərbaycan Cümhuriyyətinin süqutundan sonra Parisdə mühacirətdə qalan Ə.Topçubaşov Azərbaycanın bolşevik Rusiyası tərəfindən işğal edildiyini dünyaya bəyan edir: "Bolşeviklərin

Azərbaycanın adından danışmağa haqqı yoxdur",-deyərək London, Genüya (1922), Lozanna (1923) konfranslarında bolşeviklərin onun vətəninə törətdikləri haqsızlıqlar barədə beynəlxalq ictimaiyyəti məlumatlandırır.

Əlimərdan bəy öz humanist prinsiplərinə sadıq qalaraq mühacirətdə də Qafqaz xalqlarının birgə fəaliyyətinə, onların Konfederasiya uğrunda məslək birliyinə nail olmağa can atırdı. Nəhayət, 1934-cü ilin əvvəllərində o, Azərbaycan Milli Mərkəzinin sədri kimi, digər Zaqafqaziya respublikalarının liderləri ilə birgə Qafqaz Konfederasiyası Paktını imzalayır.

1934-cü il noyabr ayının 5-də vəfat edən Əlimərdan bəy Parisin yaxınlığındakı Saint-Cloud (San-Klu) şəhərinin məzarlığında dəfn olunur.

Onun məzarı başında nitq söyləyən Azərbaycan Milli Mərkəzinin rəisi Məhəmməd Əmin Rəsulzadə demişdi: "Millət yolunda çalışanlarımızın bir böyüyü ilə halallaşınız. Heyhat! Azərbaycan Parlamentinin şanlı rəisi, vəkəletli heyətin sayğılı başçısını müsafiri bulduğumuz Fransa torpağına ətənət edirik... Sən bütün varlığınla çalışdırdın ki, Azərbaycan qurtulsun və sən də oraya dönsən. Çox çəkməz, məmləkət qurtular və o zaman mütəşəkkir (minnətdar) millət ilk parlament rəisi, istiqlal davasının vəkilini xatırlar, gələr səni oğlunla bərabər buradan alar, arzu etdiyin vətən torpağına gətirər və xatirəni əbədiləşdirər. İştə, sənə söyləyəcəyim son söz!.. Sənə bizlərdən minlərcə rəhmət! Sənə bizlərdən minlərcə hörmət!".

O günün gəlməsini isə biz 71 il gözlədik...